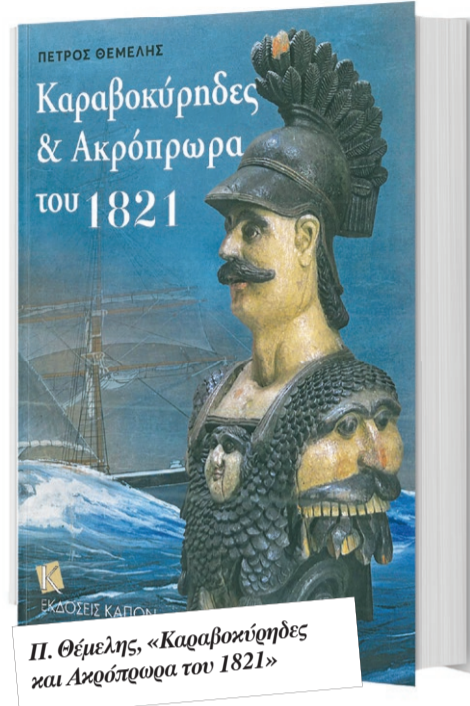

Ακρόπρωρα του αγώνα των Ελλήνων για την ανεξαρτησία

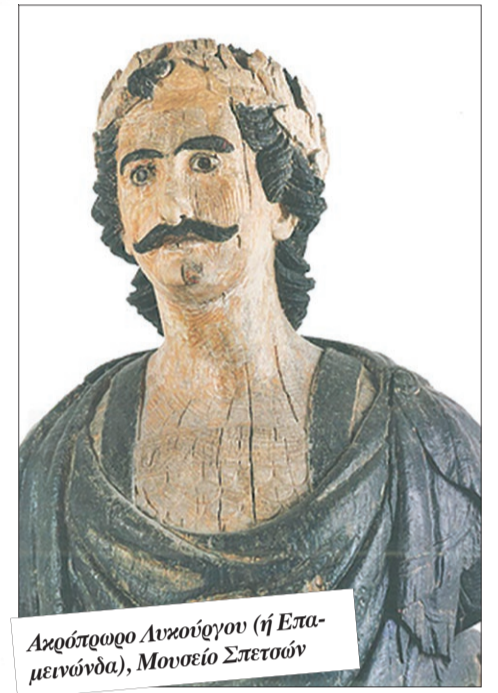
ΝΙΚΟΣ
Παπουτσόπουλος

Ακρόπρωρα του
Γαλαξιδίου

Π. Θέμελης, «Καραβοκύρηδες
και Ακρόπρωρα του 1821»

Ακρόπρωρο Λουκούργου (ή Επα-
μεινώδα), Μουσείο Σπετσών

Θεοί, δαίμονες, νύμφες και ήρωες, δρόκοντες και μορφές θηριώδεις, αποτρεπτικές, κοσμούσαν άλλοτε τα πλοία, τα «ξύλινα τείχη» του δελφικού χρησμού, για να προξενήσουν τρόμο στον εχθρό, να εμψυχώσουν τα πληρώματα των πλοίων στην ανάμνηση προγονικών ηρωικών κατορθωμάτων ή να καταπραΰνουν την οργή της θάλασσας. «Ανασταίνεται άξαφνα στις πρύμνες η ελληνική ιστορία ολάκερη» έγραφε ο Σπύρος Μελάς («Ο Ναύαρχος Μιαούλης»). «Στις φιγούρες της πλώρης ζωντανεύουν οι συμβολικές μορφές των παλιών μας: Βλέπει αρχαίους χιτώνες, τις περικεφαλαίες και τις αιγίδες της Αθηνάς, ως και οι βαρκίτσες που κρέμονται στα καπόνια θυμίζον στον ναύτη τ' αρχαία μεγαλεία των Ελλήνων. "Μόλις βγήκαμε από τη Μαρσίλια" γράφει ο ακαδημαϊκός Πέτρος Λεμπρέν, που ταξίδεψε τούτους τους καιρούς με τον "Θεμιστοκλή" του Τομπάζη, "βρέθηκα, σαν από δύναμη μαγική, στην καρδιά της Ελλάδας. Για μένα, μοναχό Γάλλο, μέσα σ' εκατό ναύτες Υδραίους, γλώσσα, ήθη, τρόποι, όλα και μονομιάς καινούργια. Η Ελλάδα είχε τυπώσει τη βούλα της και στα παραμικρότερα καθέκαστα του караβιού. Μ' άρεσε που ξανάβρισκα τη μεγαλοφυΐα της και τα όμορφα ονόματά της, ως και στα πράγματα που 'χαν την πιο κοινή και πεζή χρήση. Τις βάρκες του "Θεμιστοκλή" τις έχουν βαφτίσει με τα ονόματα που 'χαν πραγματικά τα παιδιά του Θεμιστοκλή του ίδιου: τις λένε "Λυσίμαχο", "Νικολή" κι "Ασπασία"».

Ακρόπρωρα ιστορικά, σπάνια έργα λαϊκής τέχνης με έντονα χρώματα ικανών πρωτομαϊστών και караβομαραγκών που κοσμούσαν θρυλικά πλοία των Ελλήνων ναυτικών στην περίοδο του αγώνα για την απελευθέρωση από την οθωμανική κυριαρχία, συγκεντρώνει υποδειγματικά και περιγράφει ο αρχαιολόγος Πέτρος Θέμελης στο βιβλίο «Καραβοκύρηδες και Ακρόπρωρα του 1821» (εκδόσεις Καπόν). Ένα μοναδικό αφιέρωμα και μια ευαίσθητη ιστορική διαδρομή με την ευκαιρία των εορτασμών της δισεκατονταετηρίδας, πρωτότυπη μελέτη και παρουσίαση των -ελάχιστων πλέον, εντυπωσιακών ωστόσο- ακρόπρωρων, καταλοίπων του λαϊκού πολιτισμού και της θαλασσινής παράδοσης, που επέζησαν και εξιστορούν τα λαμπρά ηρωικά κατορθώματα

και ανακαλούν μυθικά έπη. Ιστορική διαδρομή, αφού, όπως σημειώνει ο συγγραφέας, «η ιστορία του ακρόπρωρου είναι άρρηκτα δεμένη με την ιστορία της ίδιας της ναυσιπλοΐας. Οι ρίζες του χάνονται στα βάθη της Προϊστορίας και προχωρούν παράλληλα με εκείνες των πρώτων "θαλάσσιων ξύλων", που έφεραν σε επαφή τους στεριανούς με το υγρό στοιχείο, τους μεγάλους πλωτούς ποταμούς αρχικά και την ανοιχτή θάλασσα στη συνέχεια». Ηδη από το 2700 π.Χ., περίπου, «σε αιγυπτιακό χαρακτό πλοίο διακρίνεται κερασαφόρο κεφάλι ζώου στην πλώρη

Ακρόπρωρα ιστορικά, σπάνια έργα λαϊκής τέχνης με έντονα χρώματα ικανών πρωτομαϊστών και караβομαραγκών που κοσμούσαν θρυλικά πλοία των Ελλήνων ναυτικών στην περίοδο του αγώνα για την απελευθέρωση από την οθωμανική κυριαρχία

και κερασαφόρα κεφάλια από ελάφια, αντιλόπες και ταύρους κοσμούν τις πλώρες και τις πρύμνες μιας σειράς από χάλκινα ομοιώματα πλοίων του 8ου-7ου π.Χ. αιώνα», ως «την παρουσία οφθαλμών στις παρείες της πλώρης σε πλεούμενα της προδυναστικής Αιγύπτου, που δείχνει ότι το πλοίο είναι ζωντανό και σε πολλές περιπτώσεις ενσάρκωση της θεότητας στην οποία και αφιερώνεται κατά την καθέλκυσή του».

«Το νεοελληνικό ακρόπρωρο» γράφει ο Θέμελης «είναι παρακλάδι του ευρωπαϊκού, εμφανίζεται γύρω στα μέσα του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα, γέννημα του νέου πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού κλίματος που δημιουργήθηκε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, με τα πλοία των Φράγκων, των Ελλήνων, των Βενετών και των Γενουστών να αλωνίζουν το Αιγαίο».

Τις παραμονές της Επανάστασης του 1821 συνήθιζαν να διακοσμούν τα ελληνικά πλοία με ακρόπρωρα στην πλώρη και με συμβολικές παραστάσεις στην πρύμνη, που κατασκευάζονταν μαζί με το πλοίο συνήθως από το ίδιο ξύλο και από τους ίδιους τεχνίτες, σύμφωνα πάντοτε με την επιθυμία και την αισθητική του караβοκύρη που εί-

χε παραγγείλει το πλοίο. Και έδιναν στα πλοία τους ιερά ονόματα της ελληνικής Ιστορίας -Θεμιστοκλής, Αρης και Σόλων, Αγαμέμνων, Επαμεινώνδας και Λεωνίδας, Αλκιβιάδης, Πλάτων και Αγαμέμνων της Μπουμπουλίνας, η οποία είχε ως στολίδι δαιμονική γυναικεία μορφή «που ξεχωρίζει ανάμεσα σε όλα τα έργα του σπετσιώτικου εργαστηρίου με την πρωτοτυπία της, την ήρεμη δαιμονικότητα και την ποιότητά της» επισημαίνει ο Θέμελης.

«Οι καλοί πρωτομαϊστορες ήταν περιζήτητοι, όπως ο Υδραίος Μαστροθοδωρής. Ο "Αρης" του Μιαούλη ναυπηγήθηκε το 1801 στη Βενετία, με σχέδια και επιστολές του Υδραίου караβομαραγκού Μαστρογιώργη, γιου του Μαστραναγνώστη, καθώς και δύο ακόμη καράβια των Υδραίων Γεωργίου Κίβωτου και Δημήτριου Δρίτσα. Ο ίδιος ο Μαστρογιώργης πρέπει να σκάλισε και το ακρόπρωρο με την προτομή του κρανοφόρου θεού του πολέμου Αρη, από τα παλαιότερα ακρόπρωρα που μας σώζονται. Στο γνήσιο ελληνικό και πηγαίο αυτό ξυλόγλυπτο σμίγουν ο Μεγαλέξανδρος του νεοελληνικού θρύλου με τον "ήρωα" του αγώνα, τον εκπρόσωπο της νεοελληνικής λεβεντιάς με την αγνή και την αγέρωχη έκφραση. Η γνωστή από το Μονόφύλλο του Ρήγα Βελεσπινλή μορφή του νεαρού Μεγαλέξανδρου, που κυκλοφόρησε στη Βιέννη το 1797, μεταφέρεται στο ακρόπρωρο ως Αρης. Ο Αλέξανδρος υψώνεται σε σύμβολο της απελευθέρωσης των Ελλήνων από τον τουρκικό ζυγό» γράφει ο Πέτρος Θέμελης, καθώς υπογραμμίζει τη συνέχεια του Γένους από την αρχαιότητα ως τη σύγχρονη εποχή, που είναι εμφανής ακόμη και στα ονόματα, στις μορφές και στα σύμβολα των πλοίων του αγώνα, που ανακαλούν μνήμες και ηρωικές πράξεις των προγόνων και προτάσσουν πρόσωπα οικεία στον λαό, πρόσωπα που παρέμειναν ζωντανά, όπως οι θρύλοι, οι ιστορίες και οι αφηγήσεις μέσα από άσματα και θρήνους και παραδόσεις: «Ο Αρης, ο Μεγαλέξανδρος και ο Νεοελληνας αγωνιστής συνδέονται και επενεργούν ως μια ενότητα, συμβολίζοντας τη συνέχεια του Ελληνισμού από την αρχαιότητα ως τα χρόνια του αγώνα». Αλλωστε, συμπληρώνει ο συγγραφέας, «ο μύθος του Μεγαλέξανδρου εξυπηρετούσε εθνικούς σκοπούς, σχετίζεται με το ξύπνημα της ελληνικής συνείδησης αυτήν ακριβώς την εποχή, που αποζητά σύνδεση με την αρχαία Ελλάδα. Ενδεικτικό του ίδιου φαινομένου είναι και το γεγονός ότι τα νεογέννητα βα-

φτίζονται με αρχαιοελληνικά ονόματα (ανάμεσα σε αυτά είναι και το "Αλέξανδρος"), ιδιαίτερα σε περιοχές της Μικρασίας και του Δούναβη. Ο Ρήγας, τυπώνοντας την εικόνα του Μεγαλέξανδρου της "Φυλλάδας", "χάριν των Ελλήνων και Φιλελλήνων" το 1797, επεδίωκε συγκεκριμένους εθνικούς στόχους. Ο κυρποληπτής Κανάρης διάβαζε γοητευμένος στα παιδικά του χρόνια τη "Φυλλάδα", όπως μας διηγείται ο ίδιος, καθισμένος στα βράχια του νησιού του».

Εναν ολόσωμο Ρωμαιο πολεμιστή εικονίζει το ακρόπρωρο της «Καρτερίας», στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας, «με κράνος, θώρακα και κλαμύδα που ανεμίζει πίσω, σπρωγμένη στην πλάτη του. Είναι έργο ακαδημαϊκό» σημειώνει ο Θέμελης, «ψυχρό και απρόσωπο, χωρίς σωστές αναλογίες και ιδιαίτερη πνοή. Στο προτεταμένο αριστερό του χέρι, ο θωρακοφόρος πολεμιστής κρατούσε αδιάγνωστο αντικείμενο (δεν σώζεται), όπως δείχνουν ζωγραφικοί πίνακες της εποχής».

«Τα ακρόπρωρα επέζησαν για ένα διάστημα ως και τις αρχές του 20ού αιώνα. Τα πρώτα σιδερένια ατμόπλοια, πολεμικά ή επιβατικά, κυρίως φρεγάτες και κορβέτες που κατασκευάζονταν στην Αγγλία, στη Γερμανία, στη Δανία και στις Ηνωμένες Πολιτείες, έφεραν ακόμα ακρόπρωρο, ώστε να απαλύνεται κάπως ο φόβος που προκαλούσαν οι σιδερένιες μηχανές. Οπωσδήποτε, όμως, τα πανάρχαια ξύλινα σύμβολα ήταν πια ξένα προς το νέο, σιδερένιο περιβάλλον και ανήμπορα να επιβιώσουν. Η πίστη των ναυτικών είναι αυτή που διέσωσε ορισμένα από την καταστροφή και την ολοκληρωτική εξαφάνιση, άσχετα από οποιαδήποτε καλλιτεχνική τους αξία».

Αριστος γνώστης και της θαλασσινής ιστορίας, ο αρχαιολόγος Πέτρος Θέμελης, ανασκαφές της αρχαίας Μεσσήνης, συλλέκτης επίσης μιας ποικιλίας μορφών γοργόνας που κοσμούσαν τα πλοία άλλων εποχών, ανάμεσα σε αναμνήσεις και όνειρα παιδικών χρόνων, ανάμεσα σε θαλασσινές εικόνες διακοπών και σε «βουτιές στα γαλανά βαθιά νερά του Αιγαίου, στον Άγιο Σίδηρο του Ευδύλου και στη φουρτουνιασμένη θάλασσα στο Φύτεμα», ένα ακρόπρωρο κράτσει στη μνήμη του, όταν συνάντησε «Καριώτες караβοκυραίους που έρχονταν κατά καιρούς στο σπήλι μας στη Σαλονίκη, όταν ξεφόρτωναν τα τρεχαντήρια τους με προϊόντα στην παραλία του Θερμαϊκού. Και ένα από αυτά διατηρούσε μια μικρή ξυλόγλυπτη φιγούρα κερκωμένη στην πλώρη σαν ακρόπρωρο, μια γυναίκα δηλαδή με γιλέκο εφαρμοστό και φαρδιά φούστα, με το 'να χέρι τεντωμένο ίσια μπρος, σαν να έδειχνε το πέλαγος, ενώ η μούρη της ήταν φθαρμένη από την πολυκαιρία, την αρμύρα και τον άνεμο».

Η πίστη των ναυτικών είναι αυτή που διέσωσε ορισμένα από την καταστροφή και την ολοκληρωτική εξαφάνιση, άσχετα από οποιαδήποτε καλλιτεχνική τους αξία